

דף מו

זקרי ליה לממון מלקות? — אין... —

'כתבו האחרונים בתשובותיהם דמי שנתחייב מלקות יתן ארבעים זהובים במקום מלקות' (לשון הרמ"א חו"מ ב).

'לא לחנם הוציאו חכמים באיזה פעם ממון בשם מלקות, אלא להורות מכאן שלפעמים רשאים בית דין כפי ראות עיניהם להחליף מלקות על ממון, במקום שאין המלקות של תורה אלא שהלה מחוייב שם מלקות כמו מכות מרדות, גם כשהוא נלקה בממון — למלקות יחשב'. (באר אליהו ב, י).
שמא יש ליתן טעם במה שנקטו במוציא שם רע לשון 'לוקה' — שהרי בכל התורה אין לוקה ומשלם וכאן אמרה תורה לוקה ומשלם, הרי עשאתו תורה כעונש אחד ארוך של מלקות ואמרה שילקה בגופו וילקה בממונו. [וגם נקטה התורה כאן לשון 'עונש' בממון, שלא כבשאר מקומות. ע' משך חכמה].

'אזהרה למוציא שם רע מנלן...?' — יש לתמוה, והלא אין לך אונאת דברים גדולה מזו ובודאי עובר בלאו ד'לא תנוג'. וכתב החפץ חיים (בפתיחה — סיום באור הלאוין, יז. וכן שם א, א בבמ"ח ג), שאעפ"י שיש כמה וכמה לאוין, רוצה הגמרא למצוא לאו מיוחד שיש ללקות עליו, כי שאר הלאוין המה לאוין שבכללות ואין לוקים עליהם.

וצריך עיון בטעם זה, כי כיון שהעונש מפורש לכאורה אין חוששים אם האזהרה היא לאו שבכללות, כפי שיש להוכיח מסנהדרין (סג). שאזהרת בן סורר ומורה היא מלא תאכלו על הדם, וכן הוא בספר המצוות לרמב"ם (קצה), וכפי שהאריך להוכיח הג"ר יצחק בכר בספרו דברי אמת (בענין לאוין), וכן כתב בספר יבין שמועה (קעח). גם כתב הרמב"ם (סנהדרין כא, א) שלא תלך רכיל כולל גם אזהרה על בית דין שלא יהא רך לזה וקשה לזה, ואעפ"י כ פסק שזו אזהרה למוציא שם רע. וגם צריך עיון שלא נזכר בפוסקים ש'לא תנוג' הוא לאו שבכללות, רק כתבו שהוא לאו שאין בו מעשה.

ונראה לומר טעם אחר; 'לא תנוג' שייך רק באשה פקחית המצטערת מהשם-רע, לא באשה שנשטת לאחר שניסת ואינה מצטערת כלל. ואולם לאו ד'לא תלך רכיל' נוהג בכל ענין. ועל דרך זו אפשר ליישב בנוגע ללאוין אחרים.

זרבי אלעזר מאי טעמא לא אמר מהאי — ההוא מיבעי ליה לכדר' פנחס בן יאיר, ונשמרת מכל דבר רע — מכאן אמר ר' פנחס בן יאיר אל יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה' — משמע מהסוגיא שזו אזהרה דאורייתא ולא אסמכתא בעלמא. וכן כתבו התוס' (בעבודה זרה כ). ויש להעיר שלא נמצא זאת ברמב"ם ובשו"ע שהיא אזהרה דאורייתא. ולפי הנראה סוברים שזו אסמכתא. (עפ"י אחיעזר ח"ג כד, ה. וע"ע בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד ס, שנקט כדבר פשוט שהוא איסור דאורייתא).
עוד בענין גדר איסור זה — ע' אגרות משה אה"ע ח"א סט ע; עזרת כהן — לב.

(ע"ב) זכי תימא נילף מבושת ופגם, שאני בושת ופגם דאביה נמי שייך ביה' — רש"י פרש, לפי שיש בידו לביישה ולפגמה, למסרה למנוול ומוכה שחין לביאת קדושין. ועוד ניתן לפרש, שהבושה והפגם מגיעים גם אליו, ולכן סברא היא שזיכהו הכתוב בהם, ואין ללמוד מזה על שאר דברים. (ע' רשב"א ועוד. ויש לראשונים גרסא אחרת: 'דאביה נמי אית לה צערא בגוייהו'. וע' מהרש"א).

זוהא לא דמיא הא יציאה להא יציאה, התם גבי אדון נפקא לה מרשותיה לגמרי, יציאה דאב אכתי

מחסרה מסירה לחופה? — מהפרת נדרים מיהא נפקא לה מרשותיה דתנן נערה המאורסה אביה ובעלה מפירין נדריה' — אף על פי שעדין אינה דומה לגמרי ליציאה זו, שהרי היא יוצאה מרשות אדון מכל וכל ולא נשאר בה שום זכות — כיון שלענין נדרים יש בה שם 'יציאה', שוב ניתן לדרוש 'אבל יש כסף ביציאה אחרת' (ריטב"א). ושאלת הגמרא מעיקרא היתה שאין זו נחשבת יציאה כלל, כיון שמחוסרת חופה (כמוש"כ ב'שיטה לא נודע למי' בקדושין ד).

עוד יש לומר, שזה שגם האב מיפר אינו משום שלא יצאה ממנו, אלא מפני שלא נכנסה לגמרי לרשות בעלה, ולא נתרוקנה אליו הרשות לגמרי. והיא עצמה גם אין לה כח לזכות בעצמה, לכך נשאר בה זכות לאביה. (תלמיד הרשב"א)

ומהאחרונים יש שתירץ, על פי שיטת הרמב"ם (הל' נדרים יב), שהאב מיפר כל נדרי בתו, גם אלו שאין בהם עינוי נפש, שלא כבעל. ובנערה המאורסה, שמפירים בשותפות, ודאי אין לאב כח להפיר נדרים שאינם של עינוי נפש, שהרי זקוק הוא גם להפרת הבעל. נמצא אם כן, שלענין נדרים שאין בהם עינוי נפש, יצאה לגמרי מרשות האב. (שו"ת דובב מישרים ח"ב מט, ב).

*

'... אבל אצל בני ישראל העיקר הוא ההשתדלות בלב כמו שנאמר מכל משמר נצור לבך. ובירושלמי דברכות (א,ה) על פסוק תנה בני לבך לי אי את יהיב עינא ולבא לי אנא ידע דאת דלי. ועל כן אמרו ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה אף דאין המחשבה רעה מצטרפת לרואה קרי במעשה בלא מחשבה דאחר כך בלילה ואין נענש על זה, מכל מקום מצות שמירת לבו עליו הוא, ועיקר היהדות בלב, ויראה שהוא עיקר אשר ד' שואל מעמך אינו אלא בלב, וכמו שאמרו ביומא (עב:) על פסוק ולב אין, וכן כל חובת הלבבות, כי כאשר הלב טוב שהוא המדה הישרה שיבור האדם, כל המעשים ממילא הם אך טוב וההיפך בהיפך. ועל כן עיקר עבודת האדם כל היום דכל עמל האדם לפיהו בקול תורה וקול תפלה, העיקר הוא בלב, ותפלה נקרא 'עבודה שבלב' (תענית ב.) וכן בתורה נאמר והגית בו יומם ולילה והגיון הוא בלב, כמו שכתוב והגיון לבי. וגם בקריאת שמע שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים, קיימא לן כמאן דאמר (ברכות כ טע"ב) הרהור כדבור דמי, ואף דמלכות פה תורה שבעל-פה קרינן ('פתח אליהו') דעיקרו בהתגלות בפה, כיון דהרהור כדבור דמי הרי חשוב כדבור ופה. ועיקר שכנינת מדת המלכות הוא בלב איש הישראלי כמו שנאמר צור לבבי וחלקי אלקים לעולם. והרמב"ם (ברכות א,ו) פסק דכל הברכות יוצאין גם בלב. ואף דהארץ נתן לבני אדם אחר ברכה (כמו שאמרו ברכות לה) הוא עולם המעשה שצריך להיות התגלות בפעל, די שיהיה בהתגלות לבו שהוא הארץ העליונה מדת מלכותו ית' ושכנינתו ית' בתחתונים בלבבות דבני ישראל שנתן לבני אדם'. (מתוך דברי סופרים לר"צ הכהן — לה, עמ' 31).

דף מז

'במעשה ידיה — מנלן? דאמר רב הונא אמר רב: מנין שמעשה הבת לאב, שנאמר וכי ימכר איש את בתו לאמה מה אמה מעשה ידיה לרבה, אף בת מעשה ידיה לאביה... אלא קטנה לא אצטריך קרא, השתא זבונא מזבין לה מעשה ידיה מיבעי? כי אצטריך קרא לנערה' — לא מפורש בגמרא

ולפי מה שהסיק רבי יוחנן, לכל הדעות אין אומרים אשתני גופא אשתני קטלא. [שאפילו רבי שמעון לא הצריך אלא ששעת הידיעה תהא גם היא בחיוב כמו שעת החטא, אבל לעולם אין דנים לפי המצב האחרון בלבד].

א. כתב הגר"ח הלוי (ממרים ז,ו) שדין זה מסוים הוא בחיוב מיתה ולא במלקות. והעירו עליו אחרונים מסוגיתנו, שמבואר שאף לענין קרבן אומרים כן, והוא הדין לשאר חיובים. ע' בגליונות החזו"א על הגר"ח; אבי עזרי מלכים ג,ז.

ב. יש סוברים שאין אומרים 'אישתני דינא אישתני קטלא' אלא כשגם במצב החדש יש עליו האיסור אלא שדינו שונה, אבל אם עתה אין עליו איסור זה כלל, אין לדון בו שישתנה ענשו. ויש חולקים.

דף מו

עח. א. עונש מלקות ואזהרה במוציא שם רע — מנין?

ב. האם הבעל לוקה כאשר לא שכר עדים או לא אמר להם בואו והעידוני אלא העידו מאליהם?

ג. מה הדין במקרים הבאים: שכרם בקרקע או בפחות משה פרוטה, או שניהם בפרוטה? הוציא שם רע על הנישואין הראשונים? על נישואי אחיו?

ד. מה דינה של ביאה שלא כדרכה לענין מוציא שם רע?

ה. כיצד מתפרשים הכתובים: ובה אליה ושנאה; ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים; והוציא את בתולי הנער; ואלה בתולי בתי. ופרשו השמלה לפני זקני העיר?

א. ויסרו אתו — מלקות. ('יסרו' מ'סרו' ו'יסרו' מ'בן' ו'בן' מ'בן' — והיה אם בן הכות הרשע). אזהרה למוציא שם רע — רבי אלעזר אמר מלא תלך רכיל. רבי נתן אמר מונשמרת מכל דבר רע.

יש להסתפק באשה שאינה עושה מעשה עמך, שאין נהג בה לאו ד'לא תלך רכיל' (כמבואר בחפץ חיים ח,ה), האם הבעל לוקה משום מוציא שם רע, מפני שמעליל עליה עלילות שקר להנאתו. וגם יש לומר שאפילו אם נקוט שאינו בכלל האזהרה, י"ל שהעונש אינו תלוי בהכרח באזהרה. וכן יש להסתפק בהוצאת שם רע בכתיבה בלבד ללא דיבור. (עפ"י מנחת שלמה פא. ומדברי החפץ-חיים (לשה"ר י,ב בבמ"ח ט) יש לשמוע שמוציא שם רע חייב גם כשהאשה פרוצה ואינה עושה מעשה עמך).

ב. לא אמר לעדים בואו והעידוני והם מעידים אותו מאליהם — אינו לוקה ואינו נותן מאה סלעים. [ואם אמת היה הדבר — היא בסקילה. ואם הוזמו העדים — הם בסקילה].

אמר להם ולא שכרם — לוקה. רבי יהודה אומר: אינו חייב עד שישכור עדים. (גזרה שוה 'שימה — שימה' מנשך, מה להלן ממון אף כאן ממון. ואינה גזרה-שוה גמורה. תוס').

ג. רבי ירמיה הסתפק לדברי רבי יהודה [וכן שנה רב יוסף צידוני בי רבי שמעון בן יוחאי] שהצריך שימה בממון כבנשך, מה הדין כשכרם בקרקע, בפחות משה פרוטה, שניהם בפרוטה. ולא נפשטו הבעיות.

רב אשי הסתפק: הוציא שם רע על הנישואין הראשונים מהו; על נישואי אחיו מהו. ופשטו ספק זה האחרון מברייטא דרבי יונה שאינו חייב אלא לזה — ולא ליבם.

הרמב"ם (נערה בתולה ג,ט) פסק שמוציא שם רע על נישואין הראשונים פטור. (ע' בבאור דבריו בחתם סופר ובהר צבי).

ד. שלח רבי יצחק בר רב יעקב בר גיורי בשם רבי יוחנן: אף על פי שלא מצינו בכל התורה כולה שחלק הכתוב בין ביאה כדרכה לביאה שלא כדרכה למכות ולעונשין — אבל מוציא שם רע חלק. והסיקו (כדברי רב כהנא) שאינו חייב עד שיבעול כדרכה ויוציא שם רע בכדרכה, וכרבי אליעזר בן יעקב שאמר דברים ככתבם, ואם לא בעל כדרכה היאך אתה קורא לא מצאתי לכתך בתולים.
כן פסק הרמב"ם (נערה בתולה ב, י), שאינו חייב עד שיבעול אותה כדרכה ויוציא שם רע כדרכה. בעלה שלא כדרכה — מכין אותו מכת מרדות.

ה. לרבי אליעזר בן יעקב מתפרשים הכתובים כמשמעם, וכל שלא בעל לא אינו חייב. (אלא שמכל מקום לוקה לדברי רבי יהודה, וכדלעיל).
וחכמים אומרים: בין בעל בין לא בעל. ובא אליה — בעלילת; ואקרב אליה — בדברים. לא מצאתי לכתך בתולים — לא מצאתי כשרי בתולים (= עדים המזימים את עדיו. רש"י). ואלה בתולי בתי — כשרי בתולי בתי. ופרשו השמלה — פרשו מה ששם לה, שבוררים את הדבר כשמלה חדשה. (ולרבי אליעזר מביאים השמלה ממש, להראות שלא מצא לה דם בתולים. ואעפ"י שמביא עדים שזינתה, סבר שאינו חייב אלא אם העיז פניו לשנות הידוע, שמחציף להראות השמלה לבית דין ונמצא שקרן, שהיא מלאה דם. תוס').

הרמב"ם (סוף הלכות נערה בתולה, ובכס"מ), אם כי פסק כרבי אליעזר בן יעקב שאינו חייב אלא בשבעל, פירש המקראות כמו שאמרו חכמים.

דפים מו — מז

עט. אלו זכויות זיכתה תורה לאב בבתו קטנה או נערה, ומגין?

האב זכאי בבתו בקידושיה; בכסף (ויצאה חנם אין כסף — אין כסף לאדון זה כשיוצאה ממנו בסימני נערות, ויש כסף לאדון אחר — והוא אביה כשיוצאה ממנו בנערותה, שכסף קידושיה שלו), בשטר ובביאה (והיתה לאיש אחר — הוקשו הוויות להדדי). זכאי במציאתה — משום איבה. ובמעשה ידיה (וכי ימכר איש את בתו לאמה — מה אמה מעשה ידיה לרבה, אף בת מעשה ידיה לאביה. ולקטנה אין צריך לומר, שהרי יכול למכרה לאמה, כל שכן שכסף קידושיה שלו). ובהפרת נדריה (בנעריה בית אביה). ומקבל את גיטה (ויצאה והיתה — הוקשה יציאה להוייה).

א. האב זכאי להכניס את בתו לחופה (את בתי נתתי — כל נתינות במשמע. רש"י). מדברי ר"י בן מגאש (להלן נז): נראה שאין לאב זכות בבתו קטנה למסרה לחופה בעל כרחו, שאי אפשר לה לקבל, אלא בנערה בלבד זכאי.

ב. לפרש"י נראה שאין מציאתה שייכת לאב אלא אם היא סמוכה על שלחנו [ואף לשמואל (בב"מ יב) שמציאת קטן לאביו אפילו אינו סמוך על שלחנו, מכל מקום בנערה מודה. עתוס']. והתוס' כתבו שאפילו אינה סמוכה על שלחן אביה מציאתה שלו. וכן לענין מעשה ידיה, אפילו אינה ניוזנית ממנו, ההעדפה שייכת לאב.

אכילת פירות מנכסיה — לתנא קמא, וכן סתמה משנתנו, אין האב אוכל פירות בחייה. ולרבי יוסי בר' יהודה אוכל, שכן תקנו לו חכמים כדי שאם תלקח בשבי לא יימנע מלפדותה באמרו כיס מלא מעות יש לה ועד הנה לא נהגיית מהם, עתה תפדה את עצמה.